

Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з

«Економічної теорії»

на тему:

«Попит на гроші у національній економіці»

Студента 2 курсу групи ФМО-21

напрямку підготовки «Фінанси і кредит»

Тарасюк В.С

Керівник:

Длугопольський Олександр Володимирович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль 2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

План курсової роботи з дисципліни «Мікроекономіка»
На тему «Попит на гроші в національній економіці»

План:

Вступ.

1. Попит на гроші та його основні моделі
~~1. Моделі попиту на гроші~~

2. Аналіз попиту на гроші в Україні (2010-2015 рр.)

3. Монетарна політика у світлі закономірностей грошового попиту: напрямки оптимізації

Висновки.

Список використаних джерел.

25.12.15

Виконав студент групи ФМО-21

Тарасюк Володимир

Керівник:

Проф. Діуронівський В.В.

Зміст

Вступ.....	3
1. Попит на гроші та його моделі.....	5
2. Аналіз попиту на гроші в Україні 2010-2015 рр	12
3. Монетарна політика у світлі закономірностей грошового попиту: напрямки оптимізації.....	18
Висновки.....	25
Список використаних джерел.....	27

Вступ

В економічній теорії під грошовим ринком розуміють ринок, на якому здійснюється купівля-продаж короткострокових боргових інструментів строк погашення яких становить не більше одного року. Рівновага на даному ринку, як і на будь-якому іншому, формується під впливом попиту та пропозиції. Через боргову природу грошового ринку вирішальним чинником, якій визначає обсяг грошей є відсоткова ставка. Однак, розглядаючи абсолютну нееластичність грошової пропозиції щодо відсоткової ставки, можна стверджувати, що особливу увагу при дослідженні даного ринку слід приділяти питанням попиту на гроші. Під попитом на гроші розуміють таку кількість грошей, яку економічні суб'єкти бажають і готові мати у своєму розпорядженні для проведення поточних розрахунків як на даний момент часу, так і в майбутньому.

Роль грошового ринку в національній економіці важко переоцінити. Останні півстоліття увага економістів прикута саме до проблем грошового обігу як головного позбавляючого чиннику, що має вирішальний вплив на економічний розвиток держави. Рівновага на грошовому ринку має важливе макроекономічне значення.

Сучасна національна грошова система України має перехідний характер. Вона перебуває у стадії становлення і переходу до розвинених грошових структур ринкового типу. В перспективі система управління сукупним грошовим оборотом в Україні має відповідати міжнародним стандартам і вимогам.

Класична монетарна теорія виходить із того, що в умовах розвиненої ринкової економіки діє автоматичний механізм саморегуляції попиту і пропозиції грошей. Ідеться про функцію захисних стабілізаторів, які автоматично спрямовують розвиток грошової системи в напрямку встановлення рівноваги. Звісно, мова йдеться про розвиток лише відповідної тенденції. У дійсності абсолютна рівновага попиту та пропозиції ніколи не

досягається. Та річ не в цьому. Важливо зрозуміти, що у випадках, коли існує недостатність грошей або їх надлишок, грошова система включає власні важелі саморегулювання, які діють у напрямку відповідного врівноваження монетарного ринку.

У структурі врівноваження попиту і пропозиції грошей винятково важлива роль належить такому саморегуляторові монетарного ринку, як швидкість обігу грошей

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язання окремих питань, пов'язаних з грошовим ринком, його детермінантами та механізм формування рівноваги на ньому і впливу даної рівноваги на економіку країни досліджені в роботах Дж.М. Кейнса, Дж Р. Хікса, М.І. Туган-Барановського та інших.

Метою курсової роботи є дослідження попиту на гроші в національній економіці.

Об'єктом дослідження є попит на гроші в національній економіці.

Предметом дослідження є особливості формування попиту в національній економіці.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких питань:

- охарактеризувати попит на гроші та його моделі;
- проаналізувати попит на гроші в Україні 2010-2015 рр.;
- дослідити особливості монетарної політики у світлі закономірностей грошового попиту : напрямки оптимізації.

Під час виконання курсової роботи використовувалися методи аналізу, характеристики та порівняння.

Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

1. Попит на гроші та його моделі

Гроші – це те, що дозволяє обмінювати товар, виходячи із загальної пропорції (ціни). Виступаючи загальним еквівалентом, гроші мають найбільший попит, що підтверджує і такий класик економічної думки як А. Сміт: «...кожна розумна людина на будь-якому ступені розвитку суспільства після появи поділу праці, природно, має намагатися так організувати свою справу, щоб постійно поряд з особливим продуктами своєї діяльності володіти певною кількістю такого товару, який, на його думку, ніхто не відмовиться взяти в обмін на продукти своєї діяльності».

Приступаючи до аналізу попиту на гроші, ми не можемо ігнорувати безпосередньої ролі грошей як засобу обігу та платежу. Ще такі класики як Д. Рікардо розуміли дану вирішальну роль грошей, наголошуючи в той же час, що природа останніх мінлива і залежить від великої кількості факторів, а сама їх поява має випадковий характер: «Якби існував інший товар, вартість якого не змінювалася б, то ми могли, порівнявши вартість риби та птиці із вартістю цього товару, визначити, в якому ступені ці зміни повинні бути приписані обставинам, що вплинули на вартість риби, і в якому обставинам, що вплинули на вартість птиці. Вважаємо, що таким товаром є гроші». Дійсно, для мінової вартості, корисним є існування загального еквіваленту у вигляді конкретного товару. Проте, за такої умови, гроші істотно обмежуються при виконанні всіх своїх функцій, що в подальшому призводить до появи кризових явищ [6, с. 124-125].

Важливу роль при аналізі грошей займає зміна пропорції обміну грошей на інші товари з часом, іншими словами – вплив проценту. Так, розрізняють: номінальну процентну ставку, реальну процентну ставку та інфляцію. Номінальна процентна ставка відображає доход від заощаджень в грошових одиницях. Реальна процентна ставка вимірює доходи від заощаджень в фактичних величинах, тобто товарах, що можуть бути куплені в майбутньому. Інфляція відображає процентну зміну загального рівня цін з часом.

Традиційно виділяють дві складові попиту на гроші:

- транзакційний попит;
- попит на гроші як на актив.

Транзакційний (операційний) попит на гроші – це попит на гроші для обслуговування всіх видів угод в економіці. Номінальний попит показує, яку кількість грошей хотіли б мати економічні суб'єкти для фінансування ділових операцій. Виходячи із основного рівняння кількісної теорії грошей впливає, що транзакційний попит залежить від:

- 1) абсолютного рівня цін,
- 2) реального доходу,
- 3) швидкості обігу [12, с. 69-74].

Якщо швидкість обігу грошей та рівень обсягу виробництва у реальному вираженні стабільні, то кількість грошей, необхідних для обслуговування угод в економіці, змінюється пропорційно рівневі цін. Проста функція транзакційного попиту на гроші у реальному вираженні показує, що транзакційний попит пропорційний реальному доходу (кількості виробленої продукції).

Попит на гроші як на актив – кількість грошей, яку економічні агенти прагнуть зберігати у формі заощаджень. Перевагою володіння грошима є їхня ліквідність. Недоліком володіння грошима як активом – втрата доходу у вигляді номінального проценту. Номінальний процент – альтернативна вартість зберігання грошей. Відповідно, чим вище процента ставка, тим більше потенційного доходу втрачає економічний агент, який накопичує гроші. Таким чином, зростання відсоткової ставки змушує економічних суб'єктів зменшувати запас грошей і збільшувати запас облігацій. Функція попиту на гроші як актив відображає обернену залежність величини попиту на реальні грошові залишки та динаміки номінальної ставки відсотка.

Сукупний попит на гроші – це загальна кількість грошей, яку економічні агенти бажають мати для фінансування операцій та у формі активів. Збільшення рівня доходу супроводжується зростанням попиту на гроші, що

відображається зсувом кривої попиту. При кожному даному рівні доходу величина реального попиту на гроші буде падати, якщо ставка процента зростатиме, що на графіку відображається рухом вздовж кривої попиту.

При надто високій процентній ставці попит на гроші зменшується до мінімального, необхідного для проведення операцій в економіці, рівня — трансакційного попиту на гроші. І навпаки, при дуже низькому рівні процента попит на гроші цілковито еластичний по процентній ставці.

Аналітичне вираження залежності попиту на гроші від відсоткової ставки можна представити у вигляді функції попиту на гроші. Загальний вигляд функції попиту на гроші:

$$M_D = M_D(Q, i) \quad (1)$$

На сьогодні однією з основних моделей, за якою визначається попит на гроші є модель Баумоля-Тобіна, одночасно запропонована двома вченими в середині 50-х років ХХ ст. (Уільямом Баумолем у 1952 р., Джеймсом Тобінім в 1956 р.). Дана модель базується на припущенні, що домогосподарства тримають запас грошей, так само як фірми запас товарів. Проте, якщо б домогосподарство інвестувало кошти, то мало б змогу одержати в майбутньому більший дохід. Таким чином, перед нами постає дилема:

- тримати гроші у вигляді готівки для проведення поточних розрахунків (не втрачаємо вигоду через необхідність конвертації інвестицій в готівку);
- інвестувати кошти (вилучаємо гроші з обігу, проте в майбутньому маємо змогу збільшити свої доходи) [17, с. 56-59].

Баумоль і Тобін вирішили, що дохід, який одержують домогосподарства Y (реальний дохід) або PQ (номінальний дохід) вони зберігають у банку на поточних рахунках. Відповідно, якщо домогосподарство бажає зняти певну суму коштів з рахунку, воно має понести певні витрати b (реальні витрати або Pb – номінальні витрати), пов'язані із обслуговуванням, перебуванням у черзі, тощо. Дані витрати ще мають назву «витрати стоптаних чоботів», адже характеризують не фактичну комісію банку, а альтернативні витрати його відвідування і зняття коштів з рахунку. Вважається, що споживання на місяць є

постійною величиною i , відповідно, домогосподарство для задоволення своїх потреб буде в рівні періоди брати певну суму коштів M^* .

Процедуру зняття грошей з рахунку в банку можна представити наступним чином.

Рис. 1. Графічне зображення динаміки споживання і заощаджень.

Середній залишок за місяць буде складати $M^*/2$. Припустимо, що попит на гроші визначається середнім залишком коштів за певний період часу. Головною проблемою є безпосереднє визначення величини M^* , яка йде на споживання і формує рівень попиту на гроші [8, с. 98-99].

Виходячи з того, що витрати кожного відвідування банку складають Pb , а кількість відвідувань визначається PQ/M^* . До того ж, необхідно пам'ятати про втрачені можливості (альтернативні витрати) зберігання коштів – втрачений відсоток з середньої суми грошових залишків, котрий можна позначити $i(M^*/2)$. Із всього вищезазначеного загальні витрати на гроші за певний період складають:

$$TC = Pb \frac{PQ}{M^*} + i \frac{M^*}{2} \quad (2)$$

Таким чином, ми знову знаходимося перед вибором: або частіше відвідувати банк, максимізуючи втрати Pb , але, одночасно, збільшуючи процентний дохід, або вилучити всю суму одразу, мінімізувавши витрати, пов'язані з обслуговуванням, проте втративши процентні доходи повністю. Якщо домогосподарство візьме з банку всю необхідну суму, воно повністю

забезпечить свої потреби в грошах для поточного споживання, проте втратить дохід у вигляді відсотків за залишками на рахунку. Таким чином, попит на гроші визначається середньою величиною залишків на рахунках в банку.

Мінімізуючи дані втрати одержуємо оптимальну кількість грошей, яку

домогосподарству слід вилучати M^* ($M^* = \frac{\delta(TC)}{\delta(M^*)}$):

$$M^* = P \sqrt{\frac{2bQ}{i}} \quad (3)$$

Тоді попит на гроші складе $M_D = (M^*/2)$ рівняння попиту на гроші за Баумолем-Тобінім:

$$\frac{M_D}{P} = \frac{1}{2} \sqrt{\frac{2bQ}{i}} \quad (4)$$

Дане рівняння надає нам можливість дещо змінити початкову функцію попиту на гроші і додає ще один важливий чинник – «витрати стоптаних чоботів»:

$$M_D = M_D(Q, i, b) \quad (5)$$

Попит на гроші – це фактично попит на реальні грошові залишки. Інакше кажучи, вирішальною є купівельна спроможність грошей, а не їх кількість. Дана характеристика відома як відсутність «грошової ілюзії» [11, с. 114-119].

Проте нам би хотілося зауважити на певну неточність, допущену в даній моделі, а саме – припущенні про розмір залишків на рахунках. За даною моделлю вважається, що залишки змінюються під впливом споживання, тобто залишки на рахунку дорівнюють доходу, зменшеному на споживання, проте графічне і динамічне уявлення вчених в цьому питанні виявилось хибним. Дійсно, споживання коштів, взятих з рахунку в банку буде мати той саме характер як зображено на рис.1, проте динаміка зміни залишків на рахунку (AB) буде мати інший вигляд.

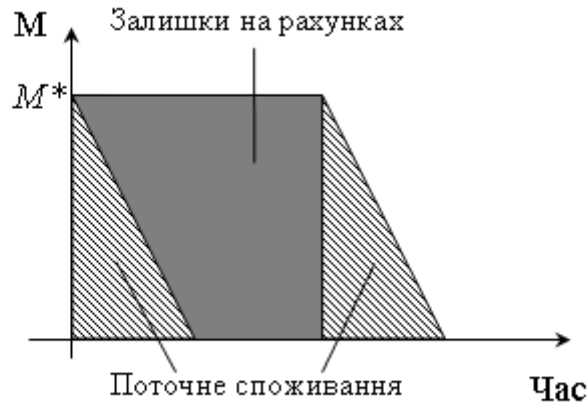

Рис. 2. Схематичне зображення місця заощаджень в динаміці споживання

Фактичне зняття коштів з рахунку не буде таким поступовим як споживання, а буде різко обмежувати наявні в розпорядженні банку кошти, тому точніше даний процес описується прямокутником, а не трикутником. До того ж, процес споживання буде більший на одну складову періоду на відміну від періоду нарахування відсотків, адже останнього разу, коли домогосподарство зніме кошти з рахунку воно ще буде споживати певний час, а бази для нарахування відсотків вже не буде. Кількість періодів споживання ми позначимо через n , а кількість періодів нарахування коштів ми пропонуємо позначити через x [11, с. 105-108].

Таким чином, враховуючи все вищезазначене одержуємо наступні аналітичні викладки. Загальний залишок за місяць буде складати:

$$AB = \sum_{x=1}^n M^* (n - x) \quad (6)$$

Середній залишок за місяць буде складати:

$AB = \sum_{x=1}^n M^* \frac{(n-x)}{n}$, а у випадку якщо ми ділимо період на складові, а не розглядаємо його як суму окремих складових ($n=1$) маємо наступне:

$$AB = \sum_{x=1}^n M^* \cdot \frac{x}{n} \quad \text{или} \quad AB = \frac{M^* \cdot x}{2}$$

$$TC = P_b \frac{PQ}{M^*} + i \frac{M^* \cdot x}{2}$$

Мінімізуючи дані втрати одержуємо оптимальну кількість грошей, яку

домогосподарству слід вилучати M^* ($M^* = \frac{\delta(TC)}{\delta(M^*)}$):

$$M^* = P \sqrt{\frac{2bQ}{x \cdot i}} \quad \text{або} \quad M^* = \sqrt{\frac{2 \cdot b \cdot Y}{x \cdot i}}$$

Тоді попит на гроші складе $M_D=AB$ рівняння попиту на гроші за Баумолем-Тобінім:

$$M_D = \sqrt{\frac{x \cdot b \cdot Y}{2i}} \quad \text{або} \quad \frac{M_D}{P} = \sqrt{\frac{x \cdot b \cdot Q}{2i}} \quad (7)$$

Таким чином, функція попиту на гроші доповнюється ще однією складовою – x (кількість періодів нарахування відсотків), що додатково підкреслює важливість впливу фактору часу при визначенні попиту на гроші.

$$M_D = M_D(Q, i, b, x) \quad (8)$$

Важливість одержаних висновків полягає в тому, що уточнює характер зв'язку відсоткових доходів з витратами, пов'язаними із знанням коштів з рахунку, при визначенні обсягів попиту на гроші [9, с. 98-100]. Така точність необхідна адже зміщує акцент з розміру відсоткової ставки у бік аналізу доступності грошей та можливостей їх швидкого одержання і зручного використання. Одержані результати надають можливості для подальших науково-методичних удосконалень у проблемі пошуку макроекономічної рівноваги.

2. Аналіз попиту на гроші в Україні 2010-2015 рр.

Основними факторами, що спричиняють нестабільність попиту на гроші є постійні структурні зміни в економіці та на фінансових ринках, наявність вільних виробничих потужностей та робочої сили, тінізація та доларизація економіки, швидкі технологічні та фінансові інновації, і звичайно інфляційні очікування та політична нестабільність. Економісти відзначають, що майбутній попит на гроші не є суто статистичним показником. Зі статистичної точки зору, попит на гроші розглядається у двох аспектах:

1) обсяг попиту на гроші в минулих періодах (попит на реальні грошові залишки), оцінка якого не має ускладнень – він розраховується шляхом дефлювання грошової маси на індекс споживчих цін;

2) майбутній обсяг попиту на гроші – саме його оцінка представляє труднощі для економістів, оскільки важко передбачити сценарії розвитку всіх показників, які його формують [13].

У 2010 та 2012 рр., реальні грошові залишки (попит на гроші) збільшилися, грошова пропозиція розширилася, а рівень споживчих цін зростав набагато меншими темпами, що свідчить про зміцнення довіри громадян до банківської системи.

Швидке знецінення гривні у 2014 р. посилювало інфляційні очікування, а також недовіру до політики уряду, що спричинило значне зниження попиту на гроші (темп зростання реальних грошових залишків знизився в 2014 р. проти 2013 р. на 25%). Паралельно зі зниженням рівня попиту на гроші можна було спостерігати і від'ємні темпи приросту реального ВВП. Люди вилучали свої вклади з банківських установ і здебільшого переводили їх у вільноконвертовану валюту. Посилювався тиск на курс гривні викликаючи макроекономічну нестабільність.

Таблиця 1

Порівняльна динаміка індексів грошової маси, ВВП та інфляції в Україні за 2010 -2015 рр. [18]

Рік	Індекс ВВП у % до попереднього року		Індекс грошової маси (МЗ) у % до попереднього року	Індекс реальної грошової маси (МЗr) у % до попереднього року	Індекс споживчих цін (ІСЦ), % до грудня попереднього року
	у порівняних цінах	у фактичних цінах			
2010	113,0	96,3	94,5	99,7	114,9
2011	104,1	113,7	122,7	130,0	107,9
2012	105,5	114,2	100,6	101,9	106,9
2013	100,2	107,8	128,6	138,1	100,8
2014	100,0	104,3	117,6	118,6	100,1
2015	93,2	114,8	105,3	93,6	122,8

Отже, серед головних чинників високого попиту на гроші можна виділити високі темпи економічного зростання та продовження процесу демонетизації економіки.

Як свідчать дані табл. 2 грошова маса зростала швидшими темпами, ніж ВВП (як фактичних, так і в порівняних цінах) та ІСЦ.

Розрахунки свідчать, що за 2010-2015 рр. показники випередження грошової маси порівняно з реальним ВВП лише в окремі роки узгоджуються з даними світової статистики (коливались в межах 1,181 - 1,504). Грошова маса зростала випереджаючими темпами в порівнянні з ІСЦ лише в трьох роках: 2011, 2013 та 2014. В інші періоди можна спостерігати випередження ІСЦ. Але навіть при існуючому випередженні грошової маси попит на гроші є більшим, а частина емісії грошей конвертується у валюту і відбувається "втеча" грошей за межі країни. Це свідчить про відсутність економічно і статистично

обґрунтованих методик, які дозволили б узгодити динаміку двох важливих макроекономічних показників [12].

Таблиця 2

Коефіцієнти випередження грошової маси порівняно з ВВП та ІСЦ в Україні за 2010-2015 рр.

Рік	Коефіцієнт випередження грошової маси порівняно з		Коефіцієнт випередження грошової маси порівняно з ІСЦ
	ВВП у фактичних цінах	ВВП у порівняних цінах	
2010	1,196	1,019	0,822
2011	0,848	0,927	1,137
2012	1,049	1,135	0,941
2013	0,779	0,838	1,276
2014	0,850	0,887	1,175
2015	0,885	1,090	0,857

Для аналізу достатності або надлишковості грошової маси в обігу використовувався ВВП в фактичних цінах, оскільки в ньому відображаються не лише процеси створення вартості, але і процеси її перерозподілу, взаємодії реального і фінансово-посередницького секторів економіки. У зв'язку з цим вчені зазначають, що більш швидке зростання грошової маси в порівнянні з ВВП у постійних цінах не може використовуватися для оцінки достатності або надлишковості. При стабільних цінах або їх поступовому збільшенні коефіцієнти випередження грошової маси порівняно з номінальним або реальним ВВП є практично однакові. Водночас, економічна теорія не заперечує випереджаючого зростання грошової маси над реальним ВВП. Наприклад, М. Фрідмен для короткострокових цілей допускає середньорічний приріст грошової маси на 4-5% при середньорічному прирості реального ВВП на 3% і незначному зниженні швидкості обігу грошей [5].

Таким чином, коефіцієнт випередження грошової маси над реальним ВВП відповідає визначеним економістами нормам і його можна використовувати як показник ефективності проведеної грошово-кредитної політики. А випереджаюче зростання показника, навіть при стабільній швидкості грошової маси, в Україні пояснюється, по-перше, тінізацією економіки, і по-друге, тим що ВВП не відображає загального обсягу угод в економіці країни [16].

Важливе аналітичне значення має коефіцієнт еластичності, який є відносною величиною, і показує на скільки відсотків змінюється обсяг грошової маси при зміні реального ВВП або ІСЦ на 1%. Розрахунок коефіцієнтів еластичності, які дозволяють обґрунтувати висновки щодо раціональності формування обсягу грошової маси, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Коефіцієнти еластичності грошової маси в Україні за 2010 - 2015 рр.

Рік	Коефіцієнт еластичності, %		
	по доходу		по споживчих цінах
	ВВП у фактичних цінах	ВВП у порівняних цінах ¹	
2010	-2,36	-	-2,71
2011	0,18	0,60	0,35
2012	9,17	23,67	11,50
2013	0,01	0,27	0,03
2014	0,00	0,24	0,01
2015	-	2,79	4,30

Як видно з табл. 3, в Україні відбувалася невідповідність темпів зростання ВВП та грошової маси. Наприклад, у 2012р. зростання реального ВВП на 1% призвело до зростання грошової маси на 9,17%. Виникає питання, чому у відповідності з рівнянням І. Фішера зниження темпів зростання реального ВВП не призводить до аналогічної зміни грошової маси? Аналізуючи динаміку грошової маси та динаміки цін можна побачити, що коефіцієнт

еластичності по споживчих цінах показує низьку еластичність між зростанням цін і приростом грошової маси. Отже, можна спростувати твердження монетаристів щодо забезпечення певного приросту грошової маси для підтримки помірних темпів інфляції в Україні. Також не підтверджується і постулат про те, що єдиною необхідною та достатньою умовою, яка визначає темпи інфляції, є зміна темпів зростання грошової маси [13].

Монетаристи вважають, що динаміка цін визначається повністю пропозицією грошей, а точніше незбалансованістю попиту та пропозиції на гроші, але ціна є результатом дії багатьох факторів (наприклад конкуренція на ринку, ціни на енергоресурси, науково-технічний прогрес, продуктивність праці, державне регулювання ринків та інше), яка більше сама впливає на попит і пропозицію грошей.

Тому в більшості країнах світу центральні банки відмовилися від монетарного таргетування інфляційного процесу, так як встановлення діапазонів зростання грошових агрегатів протягом багатьох років не давали корисних результатів. В Україні, також є всі умови для відмови від монетарного таргетування інфляції.

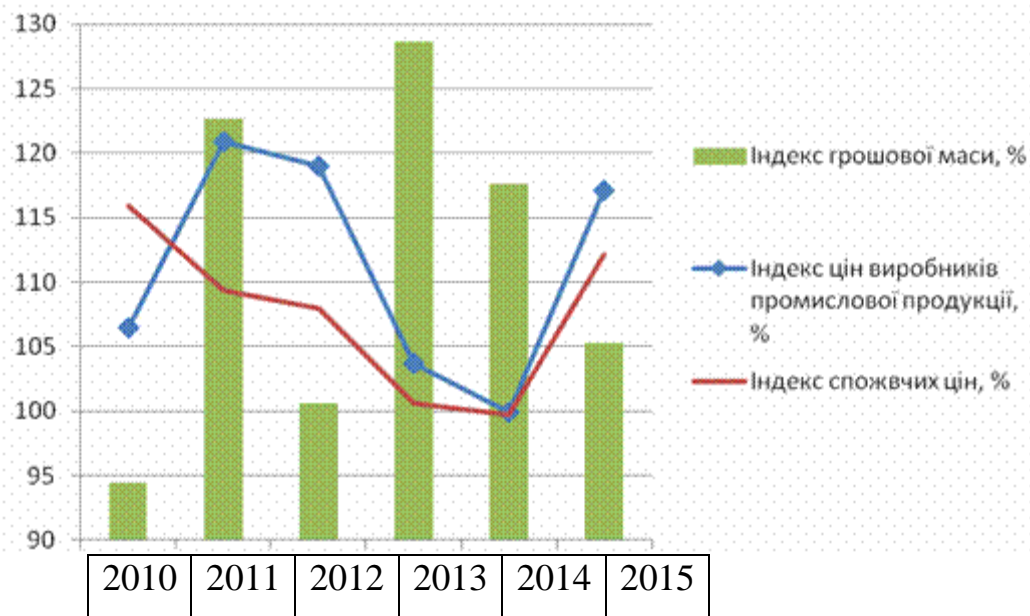

Рис. 2. Динаміка темпів зростання грошової маси, індексу споживчих цін та цін виробників за 2010-2015 рр. в Україні.

Порівняння динаміки грошової маси, індексу споживчих цін та цін виробників свідчить про неоднозначні тенденції (рис.2). Тенденції вказують на те, що в Україні відсутня пряма залежність між темпами зростання грошової маси та інфляцією. Особливо цікавим є порівняння індексів споживчих цін та цін виробників. По суті ці два показники можна розглядати як інфляцію попиту та пропозиції, і відобразити вони повинні схожу тенденцію. В дійсності, можемо побачити, що індекси, в окремі роки, коливаються в різних діапазонах. Таким чином, певне прискорення інфляційних процесів впродовж досліджуваного періоду, було пов'язано, насамперед, з експансійною бюджетною політикою та недосконалим регулюванням окремих товарних ринків. Тобто, можна зробити висновок, що у формуванні попиту на гроші беруть участь, щонайменше, два фундаментальні фактори: ВВП та рівень цін.

Одним із головних завдань монетарної програми НБУ є визначення реального попиту на гроші з боку економічних агентів відповідно до зростання виробництва для безінфляційного розширення грошової маси [15].

Основні науково-практичні результати роботи дають підстави зробити такі висновки:

- запропоновано статистичне забезпечення дослідження попиту на гроші в Україні;
- встановлено, що основою формування попиту на гроші, а отже і основним індикатором його зростання є реальний ВВП;
- практичними розрахунками доведено відсутність зв'язку між реальними грошовими залишками та ІСЦ, що підтверджує тезу про неінфляційне розширення грошової маси для забезпечення попиту.

3. Монетарна політика у світлі закономірностей грошового попиту: напрямки оптимізації

Україна перебуває у глибокій і системній кризі, яка стосується всіх аспектів суспільного життя, але особливо рельєфно виявляється у грошово-кредитній сфері. Найважливішим інструментом регулювання процесів у цій сфері є грошово-кредитна політика. Тут неправильні підходи й рішення призводять до мільярдних втрат, негативно позначаються на стані економіки і громадян. НБУ вже піддавався серйозній критиці, в тому числі на сторінках DT.UA. Нині ж важливіше зосередитися на пошуку прийнятних рішень, які відповідали б ситуації. Щоб бути успішною, грошово-кредитна політика повинна бути адекватною умовам України, а не орієнтуватися на абстрактні схеми й стандарти, отримані, як правило, на базі узагальнення досвіду функціонування доволі збалансованих економік розвинених країн. Але й там зараз застосовується так звана нетрадиційна монетарна політика, в основі якої лежить "кількісне пом'якшення", яке насичує економіку грошима, або, грубо кажучи, заливає грошима щілини й провали в економіці та фінансах, не даючи їм продовжувати свою руйнівну дію. Сполучені Штати, здійснюючи політику кількісного пом'якшення, влили в економіку 3,6 трлн дол. (3,6 з дванадцятьма нулями). Європейський центральний банк з березня 2015 р. по вересень 2016 р. має намір випустити 1,1 трлн євро. І це не призводить до зростання інфляції [5].

У США за останні три роки (з 1 липня 2012 р. по 31 травня 2015 р.) інфляція становила 3,34% (у середньому по 1,11% за рік), хоча оптимальним вважається її рівень менше, але близько до 2% на рік. У ЄС інфляція за три роки (2012–2014) становила 4,1%, при цьому 2014-го вона була нульовою, а з жовтня 2014-го по січень 2015-го спостерігалася дефляція з коливаннями від мінус 0,02 до мінус 1,27%. Як відомо, дефляція і дуже низька інфляція вважаються менш шкідливими, ніж висока інфляція. В Україні нині проводиться інша політика, спрямована на стримування зростання грошової маси, яка з січня 2014-го по травень 2015-го збільшилася лише на 6%. Не

можна сказати, що ця політика неправильна. У нашій країні гроші, одержувані населенням, вихлюпуються на споживчий і частково на валютний ринки.

Отримувані банками гроші йдуть значною мірою не в реальний сектор (оскільки виробництво падає, а ставки за кредитами непосильні для підприємців), а збільшують тиск на обмінний курс. Тому монетизація економіки через традиційні канали не приводить до стимулювання зростання виробництва, а створює інфляційний і девальваційний тиск. Необхідні інші механізми введення грошей в економіку, які не провокували б інфляції та девальвації. У розвинених країнах гроші, що випускаються центральними банками, потрапляють насамперед на фінансові ринки, які значною мірою відірвалися від реальної економіки і можуть деякий час жити своїм власним життям, примножуючи фіктивне багатство, представлене цінними паперами [16].

Тільки криза виявляє фіктивність цього багатства і приводить фіктивну вартість у певну відповідність із реальною. Ті гроші, що випускаються, лише незначною мірою потрапляють на споживчий ринок, що і є важливим чинником низької інфляції. Люди із середніми і високими статками в розвинених країнах не витрачають приросту своїх доходів на збільшення придбання предметів харчування чи інших товарів споживчого призначення (ці потреби зазвичай у них задоволені). Вони вкладають гроші в банки, в цінні папери, нерухомість тощо. Ціни на фінансові активи та нерухомість зростають вищими темпами, ніж інфляція, абсорбуючи зайву грошову масу. Так, Індекс Dow Jones Industrial Average тільки за рік (з липня 2014-го по червень 2015 р.) виріс на 5,5%, а індекс Nasdaq Composite, який є важливим показником динаміки курсів цінних паперів високотехнологічних і швидко зростаючих компаній, за цей же час підвищився на 14,35%.

В Україні ситуація серйозно відрізняється від описаної вище. Для нашої економіки характерні великі диспропорції, які сформувались у результаті дії базової деструкції, що виникла в результаті поєднання інверсійного (зміненого порівняно зі звичайним) типу ринкових трансформацій і глобалізації. Базова

деструкція полягає в тому, що у нас не створено свого базового комплексу внутрішнього соціально-економічного розвитку, не збудовано внутрішнього ринку, не створено внутрішнього споживчого і виробничого попиту і відповідної пропозиції, не задоволено базових потреб населення, а Україна відразу в визначальній частині пристосувалася до фрагментів зовнішніх ринків як сировинний придаток. Ця базова деструкція проявляється в цілій низці інших похідних структурних деформацій і виступає чинником подальшого диспропорційного розвитку. У цих умовах економічне зростання на основі ринкових механізмів означає для України погіршення структури економіки (підвищення частки сировинних галузей) і формування глибшої кризи. Нашу країну більше, ніж інші, лихоманить від скорочення зовнішнього попиту, наш ВВП коливається залежно від світових цін на метали, а не у відповідь на економічну політику уряду; Україна не має належного економічного суверенітету; підвищення доходів веде не до розвитку внутрішнього ринку і виробництва, а до зростання імпорту, погіршення торговельного балансу, збільшення навантаження на державний бюджет і накопичення боргів; пільгові режими для населення надають більше переваг заможним громадянам, ніж бідним, тощо. Ці диспропорції можна подолати тільки шляхом здійснення структурних реформ, ініціатором яких має стати держава, бо ринкові механізми самі по собі продовжуватимуть діяти в напрямку дедалі більшого перетворення нашої економіки на сировинний придаток більш розвинених країн. Вирішення цих завдань лежить поза межами грошово-кредитної політики, але вона повинна враховувати сформовану ситуацію і підтримувати економічну політику уряду, спрямовану на вирішення цих завдань [12].

Національним банком України задекларовано перехід до режиму інфляційного таргетування. Для такого переходу необхідна серйозна попередня підготовка. Але цей режим передбачає усталеність зв'язків між економічними параметрами, що можливо за умови структурної збалансованості економіки. В Україні таких умов немає. Крім того, інфляційне таргетування передбачає вільне плавання валютного курсу, що за умови великих макроекономічних

диспропорції неминуче призведе до нестійкості валютного ринку і великої волатильності обмінного курсу. У Конституції України основною функцією Національного банку визначено стабільність грошової одиниці. Стабільність грошової одиниці — це відносна незмінність вартості, яку становить грошова одиниця в обігу і яка виражається в купівельній спроможності грошей. На гроші можна купити товари і послуги або валюту. Відповідно, рівень стабільності грошової одиниці залежатиме від інфляції та динаміки обмінного курсу. Його можна визначити як інтегральний результат інфляції, зваженої за загальною вартістю товарів і послуг, та зміною обмінного курсу, зваженого за обсягами продажу валюти. Такий підхід дає можливість визначити стабільність грошової одиниці як для економіки загалом, так і, наприклад, для фізичних осіб. Якщо економіка внутрішньо збалансована і має стійкий платіжний баланс, то стабільність може бути зведено до внутрішньої стабільності — інфляції [14].

Саме такий підхід панує в європейських країнах. Але якщо економіка розбалансована і має нестійкий платіжний баланс, то необхідно дбати про стабільність грошової одиниці в єдності її внутрішнього і зовнішнього вираження. Єдина мета монетарної політики — забезпечення стабільності грошової одиниці — роздвоюється на дві взаємозалежні цілі: внутрішню (інфляція) і зовнішню (обмінний курс) стабільність. Мета стає двоєдиною. Механізмом її досягнення має стати розгорнуте (спільно-розділене) таргетування стабільності грошової одиниці як базової складової фінансово-економічної стабільності. Цей режим включає в себе контроль співвідношення внутрішньої (інфляція) і зовнішньої (обмінний курс) стабільності та вплив на них з допомогою монетарних інструментів залежно від зміни макроекономічних параметрів.

Таргетування інфляції є окремим випадком розгорнутого таргетування (згорнутим таргетуванням), яке доцільно застосовувати в умовах структурно збалансованого розвитку та існування стійких трендів. У нестабільних умовах визначати стабільність грошової одиниці тільки за рівнем інфляції неправильно. Це дасть спотворене уявлення про реальні процеси. Так, у 1999 р.

середньорічна інфляція становила 22,7%, а девальвація обмінного курсу — 68,6% (див. табл.). Зрозуміло, що в цьому випадку показник інфляції не відображає реального рівня стабільності грошової одиниці. Така сама ситуація склалася і 2014 р.

Режим розгорнутого таргетування стабільності грошової одиниці має координуватися із загальною макроекономічною політикою уряду. Він також потребує збалансованої динаміки цін та обмінного курсу. Відомо, що сучасна економіка без помірної інфляції динамічно розвиватися не може. Тому кожній економіці притаманний свій найадекватніший рівень інфляції. Для розвинених країн це приблизно 2% на рік. Для країн з ринками, що формуються, цей показник істотно вищий. Є приклади динамічного розвитку при двозначній інфляції. Дослідження, проведені українськими вченими в період економічного зростання України в 2000–2007 рр., показали, що коли темпи зростання виробництва коливались у діапазоні 9–15%, інфляція була на рівні, близькому до 10%. Сучасному стану економіки (після виходу з фази кризи) відповідає інфляція 6–9%. Але якщо за такого її рівня обмінний курс буде стабільним, то неминучим стає зменшення цінової конкурентоспроможності експортерів, погіршення торговельного балансу, що неминуче закінчиться різкою девальвацією гривні, і це вже неодноразово траплялося. Тому інфляція повинна певним чином кореспондуватися з поступовою помірною девальвацією. Для України скоординований з інфляцією рівень девальвації становить 3–5% на рік. Ці пропозиції щодо співвідношення інфляції та девальвації підтверджуються фактичними даними. У період стабільного зростання економіки України (2001–2008 рр.) середньорічна інфляція становила 10,7%. У той час обмінний курс був стабільним, але у 2008 р. відбулася його глибока девальвація більш як на 50% [18].

Як наслідок, за цей період середньорічна девальвація становила 4,2%. Якби дотримувалися запропонованого вище співвідношення, то раптових глибоких обвалів курсу не було б. Девальвація поступово рухалася б слідом за інфляцією, зберігаючи динамічну стабільність. Таким чином, вирішення

завдання підтримки збалансованої динаміки цін і обмінного курсу передбачає, що після подолання гострих кризових явищ: — інфляцію необхідно утримувати на природному рівні, адекватному стану економіки (для України це 6–9%); — у довгостроковому періоді динаміка обмінного курсу має кореспондуватися з рівнем інфляції і бути нижчою за нього на величину зростання продуктивності праці (для України в умовах досягнення природного рівня інфляції рівень девальвації може становити 3–5%); — критерієм і одночасно умовою гармонійного співвідношення інфляції та девальвації є рівноважність поточного рахунку платіжного балансу; — коливання сальдо поточного рахунку доцільно утримувати в межах 5–6% обсягу збалансованих потоків (цей показник відповідно до законів динамічного структурування відображає звичайний рівень коливань, які не загрожують стабільності платіжного балансу); — критичні параметри дефіциту (профіциту) поточного рахунку платіжного балансу визначаються відхиленнями від рівноважного значення більш як на 15%; — фінансовий рахунок платіжного балансу потребує спеціального аналізу за його складовими, і для нього не існує загальних правил: щодо прямих інвестицій можуть бути одні рішення, а щодо кредитів — зовсім інші; — заходи економічної політики, спрямовані на коригування економічних процесів, заходи монетарної політики щодо формування золотовалютних резервів і досягнення інших цілей мають здійснюватися шляхом допущення відхилень від рівноважних станів, які не виходять за межі критичних параметрів. Важливо врахувати також, що в сучасних умовах значно змінилися взаємозв'язки між економічними та монетарними змінними. Як наслідок, монетарна політика, що базується на старих правилах, уже не є адекватною новим економічним реаліям [12].

Необхідно відкоригувати грошово-кредитні механізми шляхом часткової зміни каналів, умов та обсягів грошової емісії, а також створення публічних неприбуткових фінансово-кредитних установ для вирішення цих завдань. Загальні правила коригування такі:

— якщо є матеріальні та трудові ресурси для створення певних благ, то не може бути достатніх підстав для відмови в монетизації потреб у цих благах;

— необхідно створювати канали з'єднання монетизованих потреб з продукованими благами (наприклад, тристоронні договори між кредитною установою, будівельною організацією і позичальниками грошей для придбання житла);

— монетизація потреб (які не можуть бути монетизовані банківською системою при існуючих рівнях відсоткових ставок) здійснюється через неприбуткові фінансово-кредитні установи за рахунок рефінансування центрального банку і (але не обов'язково) коштів держбюджету;

— неприбуткові фінансово-кредитні установи кредитують позичальників через комерційні банки, які отримують за це плату на рівні відшкодування операційних витрат плюс середній прибуток на величину цих витрат; — позичальники кредитуються за низькими ставками (не вище 5% навіть при значно більшій інфляції) на термін, що враховує рівень платоспроможності кожного з них [14].

Практично це часткове фінансування позичальника державою за рахунок емісії центрального банку (наприклад для будівництва житла). Однак такий механізм не призведе до істотного зростання інфляції — адже гроші емітуються під реальне збільшення виробництва, забезпечене матеріальними та трудовими ресурсами. По суті тут центральний банк виконує свою функцію забезпечення грошима процесу реалізації створюваної вартості. Це також позитивно впливає на загальний рівень кредитних ставок і зростання виробництва. Такий порядок створює альтернативний діючому (але не працюючому належним чином в силу істотної зміни структурно-функціональних характеристик економіки) механізму введення грошей в економіку, який дає змогу стимулювати виробництво, утримуючи помірну інфляцію і скоординований з нею рівень девальвації та спрямовуючи рух відсоткових ставок за низхідною траєкторією.

Висновки

Попит на гроші можна розглядати залежно від ролі, яку вони виконують в економіці – активну або пасивну. Активна роль пов’язується з функцією грошей, як засобу обігу. Пасивна роль пов’язується з функцією грошей, як засобу нагромадження, або скарбу. Крива попиту на гроші у вигляді рівносторонньої гіперболи свідчить про те, що у випадку зростання цін зростає попит на номінальні грошові залишки, при цьому залишається незмінним попит на їх реальну величину. Попит на пасивні грошові залишки виникає за “спекулятивними мотивами”.

У проведенні грошово-кредитної політики НБУ щодо формування попиту на гроші необхідний одночасний прогноз оптимальних значень класичних та трансформованих змінних.

Для досягнення значення показника, властивого ринковим економікам, потрібний тривалий період, протягом якого можливо виділити етапні значення попиту на гроші. Цільові показники попиту на гроші необхідно узгодити з чинниками впливу для їх досягнення – грошово-кредитною політикою НБУ.

Для проведення стабілізаційної політики використовується лінійно-квадратична модель прийняття рішень. В основі використання такої моделі є досягнення бажаних параметрів або цілей. При цьому вимагається задавати “ідеальні” або бажані значення моделі, попиту на гроші на основні макроекономічні показники: дохід, рівень інфляції, середні значення процентних ставок. У побудові лінійно-квадратичної моделі потрібно врахувати, що макроекономічні цілі можуть між собою конкурувати. Оптимальне поєднання цільових змінних, у тому числі попиту на гроші, дозволяє забезпечити стабілізацію економічної системи і забезпечити її перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Модель попиту на гроші має самостійне значення і її можна розглядати як змінну, що має характер результуючої макроекономічної взаємодії, внаслідок якої визначається частка доходу, яку бажають тримати у грошовій формі.

Управляюча змінна або ендогенна змінна використовується для досягнення бажаних цільових значень ендогенних чинників. У проведенні монетарної політики основними управляючими змінними є параметри емісійної політики, використання облікової ставки, норм резервування та операцій на відкритому ринку.

Метою проведення грошово-кредитної політики щодо формування попиту на гроші є досягнення ідеальних або бажаних значень економічної системи. На початку реалізації грошово-кредитної політики можливе небажане відхилення початкового рівня від бажаного.

Існує оптимальне відхилення, яке повинно бути досягнуте під час стабілізації економіки. Метою проведення заходів грошово-кредитної політики є досягнення оптимального значення цільової або управлінської змінної у певному період.

У процесі реалізації грошово-кредитної політики можуть бути не враховані деякі чинники і зроблені неправильні прогнози. Для визначення оптимальних параметрів попиту на гроші повинна бути врахована значна кількість умов, що забезпечується ваговими коефіцієнтами небажаних відхилень грошово-кредитної політики.

Враховуючи значний вплив попиту на гроші на монетарну стабільність, а також на перебіг економічних процесів доцільно сформувати на загальнодержавному рівні контроль, а також систему корекції та управління за процесом формування попиту на гроші. Основним завданням такої системи має бути підвищення рівня монетизації ВВП за умов “насичення” економіки грішми, за відсутності інфляції і досягнення монетарної стабільності. При контролі і формуванні попиту на гроші важливо враховувати не лише підвищення рівня монетизації а й показники, які характеризують зростаючий вплив грошової маси.

Список використаних джерел

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж. М. — М.: Гелиос АРВ, 1999. — 352 с.
2. Лисицький В., Знову про гроші та борги в економіці України / В. Лисицький, О. Руднєв, І. Лисицький // Вісник НБУ. — 2000. — № 1. — С. 17—21.
3. Петрик О. Цілі та основні режими сучасної монетарної політики / О. Петрик // Вісник НБУ. — 2006. — № 6. — С. 6—13.
4. Поплюйко Я. В. Статистичний аналіз динаміки грошової маси в Україні [дисертація] / Я.В.Поплюйко – К., 2008.
5. Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
6. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
7. Стельмах В. С. Грошово- кредитна політика в Україні / Стельмах В. С., Єпіфанов А. О., Гребеник Н. І., Міщенко В. І. ; [за ред. В. І. Міщенко]. — К. : Знання, 2000. — 306 с.
8. Фридмен М. Количественная теория денег / Фридмен М. ; [пер.с англ.]. — М. : Эльф-пресс, 1996. — 131 с.
9. Ющенко В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні / Ющенко В., Лисицький В. — [2-е вид., перероб. і доп.]. — К. : Вид. дім “Скарби”, 2000. — 336 с.
10. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123682>.
11. Мойсеєнко Б. Інфляційне таргетування: Міжнародний досвід та українські перспективи // Наука та інновації. – К: ІСЕМВ НАН України. – Т. 7. – 2011.

12. Интернет-портал Sensor [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sensor.net.ua/news/290964/nbu_vydal_bankam_bolee_101_mlrd_griven_kreditov_refinansirovaniya_smi>.

13. Розділ «Основні тенденції валютного ринку України за червень 2014 року» / Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58039>.

14. Розділ «Основні тенденції грошово-кредитного ринку України за червень 2014 року» / Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58038>.

15. Розділ «Офіційний курс гривні щодо іноземних валют» / Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://www.bank.gov.ua/control/uk/curmetal/detail/currency?period=daily>>.

16. Розділ «Процентні ставки за активними і пасивними операціями НБУ» / Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>>.

17. Сомова И. Таргетирование инфляции в России: Проблемы и перспективы // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки, 2012. — Т. 12, вып. 2.

18. Статистичний випуск: Грошові агрегати, травень 2014 / Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66232>>.